

K existencii intencionálnych objektov prof. Sousedíka

Pavel Cmorej

Slovenská akadémia vied, Bratislava

Sousedíkova koncepcia intencionálnych objektov nadobudla v jeho poslednom diskusnom príspevku, uverejnenom v tomto čísle *Organonu F* (pozri Sousedík 2012), ucelenejšiu podobu, ktorá poskytuje dobrý podklad pre odstránenie niektorých nedorozumení a pokračovanie v diskusii prebiehajúcej na stránkach 1., 2. a 4. čísla minulého ročníka *Organonu F* (pozri Sousedík 2011, 2011a; Cmorej 2011a, 2011b). Sousedík sa v tomto príspevku sústredil najmä na obhajobu intersubjektívnej dostupnosti intencionálnych objektov *v jeho zmysle* a bližšie určenie ich povahy a vzťahu k niektorým mentálnym fenoménom a k jazykovým výrazom, ktoré ich opisujú. V tomto článku sa pokúsim poukázať na isté medzery v jeho obhajobe intersubjektívnosti týchto objektov, upozorniť na nejasnosti v špecifikácii ich povahy a uviesť isté pochybnosti o ich existencii.

1 Mentálne a nementálne intencionálne objekty a ich intersubjektívna dostupnosť

V článku Cmorej (2011b) som poukázal na to, že v Sousedíkových tvrdeniach o intencionálnych objektoch sa črtajú dve koncepcie: striktné mentalistická a objektivistická. Podľa *prvej* koncepcie intencionálne objekty sú mentálne fenomény existujúce v mysli človeka, ktoré sú napriek prípadnej podobnosti vždy (numericky) odlišné od fenoménov existujúcich v mysli ktoréhokoľvek iného človeka. Keď subjekt X myslí na Hamleta, *v jeho mysli existujúci* Hamlet (ďalej Hamlet_X – je to X -ov mentálny pojem či predstava Hamleta) je ako mentálny fenomén odlišný od mentálneho Hamleta, na ktorého myslí iný človek Y , čiže ak $X \neq Y$, tak $\text{Hamlet}_X \neq \text{Hamlet}_Y$. O tejto rôznosti svedčí fakt, že v určitom časovom intervale môže Hamlet_X existovať, Hamlet_Y neexistovať a obrátene (keď v tom istom čase jeden myslí a druhý nemyslí na „svojho“ Hamleta). Samozrejme, ako intencionálne akty tak aj ich mentálne ob-

jekty majú kontingentnú existenciu. Podľa *druhej* koncepcie, črtajúcej sa už v Sousedíkových pôvodných tvrdeniach, intencionálne objekty sú intersubjektívne dostupné entity, ktoré nemajú mentálny charakter. Rozdiel medzi Hamletom a Hamletom_x, Hamletom_y, atď. naznačuje významný rozdiel medzi koncepciou, podľa ktorej intencionálny objekt je intersubjektívne dostupná nementálna entita (Hamlet) a koncepciou, podľa ktorej intencionálne objekty (Hamlet_x, Hamlet_y,...) sú prívátne mentálne entity, prístupne iba subjektu, ktorý je na ne zameraný vo svojich intencionálnych aktoch. Zanedbávanie tohto rozdielu vedie k rôznym nedorozumeniam, ktoré sa vyskytli aj v našej diskusii. Treba dôsledne rozlišovať Hamleta, mravca Ferdu,... od mentálnych objektov ako Hamlet_x, Ferda mravec_x,... atď.

Keďže Hamlet_x a Hamlet_y sú *mentálne* intencionálne objekty myšlienkových aktov osôb X a Y, domnievam sa, že také entity nemôžu byť objektmi aktov viacerých indivíduí. Mentalistické „chápanie intencionálnych predmetov vedie k nežiaducemu premnoženiu entít, ktoré naša intuícia stotožňuje“ (Cmorej 2011b, 533). Namiesto jedného intencionálneho objektu, napr. Hamleta, máme Hamleta_x, Hamleta_y, Hamleta_z, a pod. a v každom čase t toľko Hamletov ako ľudí, ktorí v t myslia na Hamleta (každý človek na svojho). Samozrejme, ich počet sa v čase mení. Myslím, že toto chápanie intencionálnych objektov je v rozpore s intuitívne akceptovaným názorom, že rôzne osoby môžu myslieť na ten istý objekt.¹ Dojem, že Sousedík inklinuje k mentalistickej koncepcii intencionálnych objektov, budí napríklad komentár k jeho I. téze uverejnenej v stati Sousedík (2011, 244), kde okrem iného píše „Myslím-li na... mluvícího mravence ‚Ferdu‘, pak Ferda existuje, jen pokud na něj myslím, jinak nikoli“. To by mohol tvrdiť iba vtedy, keby Ferdova existencia závisela iba od jeho intencionálnych aktov zameraných na Ferdu (pozri Cmorej 2011a, 247). A mohol by to tvrdiť, keby Ferda bol *mentálnym* objektom jeho intencionálnych aktov.

Aby sa vyhol výčitke z mentalizmu, vo svojej stati Sousedík (2012) zdôraznil, že jeho

¹ Napriek tomu sa domnievam, že koncepcia, podľa ktorej intencionálne objekty sú mentálne entity, má svoje opodstatnenie (hoci nie je vhodná na účely, ktoré sleduje Sousedík). Tieto entity predstavujú totiž subjektívne koreláty intersubjektívne dostupných predmetov. Rozdiel medzi mentálnym a zodpovedajúcim nadindividuálnym objektom je zovšeobecnením rozdielu medzi Hamletom_x na jednej strane a Hamletom na strane druhej. Nemali by sme zabúdať, že termín „intencionálny objekt“ je viacznačný.

první tezi I (z dříve uvedeného seznamu), jež zní: *Intencionální jsoucná jsou entity, které existují pouze jako předmět nějaké naší poznávací schopnosti a jinak ne*, je třeba rozumět tak, že: *intencionální jsoucná jsou entity, jež existují aktuálně v čase t právě tehdy, jsou-li v tomto čase předmětem poznávací schopnosti některého (tj. nejméně jednoho) člověka, a jinak ne.*

Rozdiel medzi pôvodnou a novou formuláciou tézy I je evidentný. Prvá pripúšťa obidve chápania intencionálnych predmetov, druhá intencionálne objekty našich aktov do určitej miery objektivizuje. Vylučuje totiž možnosť, že Ferda mravec „existuje jen pokud na něj“ myslí Sousedík (pozri Sousedík 2011, 243), pretože Ferdu môže vykonaním príslušného intencionálneho aktu priviesť k existencii ktorýkoľvek iný človek.

Tézu, že jeho „intencionální předměty jsou intersubjektivně dostupné...“ obhajoval Sousedík (2011a, 526) tým, že v jeho druhej téze sa konštatuje, že „intencionální jsoucná mají pouze ty vlastnosti, které jim přisuzujeme“. V stati Cmorej (2011b, 532) som s tým nesúhlasil a uviedol som protipríklad, v ktorom Shakespeare nosí Hamleta až do smrti vo svojej hlave, nikdy sa o ňom nezmiene, ani o ňom nič nenapíše. Keďže Hamlet má iba Shakespeareom pripísané vlastnosti, podľa Sousedíka spĺňa podmienku, ktorú kladie na intencionálne objekty vo svojej druhej téze, takže by mal byť intersubjektívne dostupný. Lenže ako môže byť intersubjektívne dostupný objekt, ktorý od Shakespeareovej smrti neexistuje, pretože Shakespeare si ho vzal so sebou do hrobu, a ako intencionálny predmet môže *existovať* iba vtedy, keď niekto naň myslí? Azda môže byť dostupný objekt, ktorý neexistuje? Sousedík túto výhradu predvídala a v článku uverejnenom v tomto čísle napísal:

Je... mysliteľné, že i kdyby Shakespeare nosil svou hru až do smrti v hlavě, mohl by za našich dnů vymyslet přesně tutěž hru i někdo jiný, např. Antonín, který případně nerozumí ani slovo anglicky. Kdyby k tomu došlo a Antonín by na rozdíl od Shakespeara svou hru vyjádřil napsaným textem, dozvěděli bychom se o Hamletovi přesně totěž, co si o něm myslil Shakespeare, který svou hru nosil až do smrti v hlavě.

To nevyvracia argument o *intersubjektívnej nedostupnosti* intencionálneho objektu, ktorý niekto vytvorí, ale *nezverejní*. Podľa Sousedíkovej teórie Hamlet existoval pri každom Shakespeareovom pomyslení na

Hamleta, no keďže Shakespeare so svojím výtvorom nikoho neoboznámil, Hamlet nebol *vtedy* intersubjektívne dostupný. Prístup k nemu mal iba Shakespeare. Po jeho smrti Hamlet *neexistoval* dovtedy, kým o ňom nezačal uvažovať Sousedíkov Antonín, takže Hamlet nebol intersubjektívne dostupný asi 400 rokov. Fakt, že v tomto období „mohl... vymyslet přesně tutéž hru i někdo jiný“, na tom nič nemení.

Sousedík sa však domnieva, že aj keby

si byl býval nechal Shakespeare svého Hamleta pro sebe, nebyl by sice Hamlet po jeho smrti poznáný, ale byl by poznatelný, tj. mohli by se vyskytnout lidé, kteří by měli intelektuální kapacitu ho znovu vymyslet: kdyby tak de facto někdo z nich učinil, byl by Hamlet ne již pouze poznatelný, nýbrž poznáný. Intencionální jsoucna jsou tedy, zdá se mi, v širším smyslu intersubjektívne poznateľná, a to nejen díky jazyku, ale, v krajním případě, bez jazyka, díky pouhé kreativní schopnosti různých osob, jež mohou mentálními akty náhodně vytvořit a následně poznat totéž (intencionální jsoucno). (Sousedík 2012, druhý odsek 4. části)

Inými slovami, intencionálne entity sú poznateľné aj vtedy, keď neexistujú, čo je podľa mňa nanajvýš diskutabilné. Možno snád' poznávať neexistujúcu entitu? Predmet O je predsa v skutočnom svete v čase t poznateľný iba vtedy, keď v čase t existuje.

Myslím, že Sousedík tu povyšuje možnosť („mohl... vymyslet přesně tutéž hru i někdo jiný“) na skutočnosť. Existuje predsa aj možnosť, že okrem tajnostkára Shakespeara z protipríkladu nikto už Hamleta nevytvoril ani nevytvorí. To znamená, že po Shakespeareovej smrti už nebude na Hamleta nikto myslieť a ten prestane podľa Sousedíkovej teórie navždy existovať (napokon je to len kontingentná entita). Môžeme v takom prípade tvrdiť, že Hamlet bol či je po Shakespeareovej smrti intersubjektívne dostupný a poznateľný?

Problematické sa mi zdá aj tvrdenie, že intencionálne súcno je intersubjektívne poznateľné „v krajním prípade, bez jazyka, díky pouhé kreativní schopnosti různých osob, jež mohou mentálními akty náhodně vytvořit a následně poznat totéž (intencionální jsoucno)“. V 6. časti totiž Sousedík píše, že intencionálne indivíduá sú podľa neho tým, „co je významem odpovídajících deskripcí ‚deskribováno‘ (= denotováno), jsou to tedy entity od významu výrazu (a samozřejmě i od výrazu samého) odlišné“. V tejto súvislosti sa hneď natíska otázka, či možno bez jazykových výrazov kreovať entity, ktoré majú byť denotátni deskripcí.

Intersubjektívnu dostupnosť nezaručuje intencionálnemu predmetu ani náhodná zhoda zameranosti viacerých osôb v tom istom čase na ten istý objekt. Myslím, že aj v rámci Sousedíkovej koncepcie treba dôsledne rozlišovať existenciu intencionálneho objektu od jeho intersubjektívnej dostupnosti. Nie každý Sousedíkov existujúci intencionálny objekt je intersubjektívne dostupný.

2 K existencii a povahe Sousedíkových intencionálnych objektov

V článku uverejnenom v tomto čísle sa Sousedík pozastavuje nad tým, prečo som v stati Cmorej (2011b, 532) konštatoval, že keby bol Shakespeare nosil hru Hamlet do svojej smrti *iba* vo svojej hlave, „nemali by sme o jeho Hamletovi ani potuchy“. Chcel som tým povedať, že myšlienkové akty zamerané na Hamleta sú slabé na to, aby túto postavu zmenili na intersubjektívne dostupný objekt. Položme si teraz otázku, či sú dosť silné na to, aby zabezpečili jeho existenciu. V tejto súvislosti si musíme uvedomiť, že Sousedíkove intencionálne objekty nie sú mentálne, ani fyzické, ani ideálne (abstraktné) entity.

1. Ich mentálnosť už Sousedík (2012) explicitne poprel. Intencionálny objekt jestvujúci ako predmet nejakého kognitívneho aktu nielenže nie je mentálna entita, nie je to dokonca ani zložka, stránka, aspekt, ba ani konštitutívny moment intencionálneho objektu.² Hamlet Sousedíkovej teórie nie je totožný so žiadnym mentálnym intencionálnym objektom Hamlet_s, ktorý je predmetom intencionálneho aktu ľubovoľného subjektu S.
2. Z vymedzenia intencionálneho objektu triviálne vyplýva, že to nemôže byť ani fyzický predmet. Existencia takého predmetu nezávisí totiž od toho, či je alebo nie je objektom intencionálneho aktu nejakej osoby. Konštatoval to na niekoľkých miestach aj Sousedík.
3. V otázke ideálnosti či abstraktnosti intencionálnych objektov Sousedík nie je taký jednoznačný a rozhodný, ale podľa všetkého sa prikláňa k názoru, že jeho intencionálne objekty nie sú ani ideálne, abstraktné entity. Nie náhodou sa v úvode článku Sousedík

² Nadväzujem tu na dve Sousedíkove vyjadrenia, jedno je v 3. časti a druhé v poslednom odseku 5. časti.

(2012) dištancuje od platónskeho chápania abstraktných predmetov. O nezlučiteľnosti jeho chápania objektov s platónskym chápaním svedčí však predovšetkým fakt, že jeho intencionálne objekty sú kontingentné, čo o ideálnych predmetoch neplatí.³ Aký zmysel by mala napr. aritmetika prirodzených čísel, v ktorej by čísla mohli niekedy existovať a inokedy neexistovať a pod.? V pojmovom aparáte matematických disciplín sa pojem kontingentnej existencie aplikovateľnej na skúmané objekty vôbec neuplatňuje.

Dojem, že Sousedíkova koncepcia je mentalistická, môže okrem niektorých formulácií v článku Sousedík (2011, 243) potvrdiť aj to, že jeho intencionálne objekty nie sú ani fyzické, ani ideálne entity. Ak existujú iba tri uvedené základné kategórie entít, tak Sousedíkove intencionálne objekty sú nevyhnutne mentálne, pretože je jasné, že fyzické ani abstraktné nie sú. Navyše, ako môže byť objekt, ktorý existuje vtt naň niekto myslí, nementálny? Ved' existuje práve v čase, v ktorom existuje mentálny akt aspoň jedného človeka zameraný na tento objekt, a prestáva existovať v okamihu, v ktorom sa naň prestáva upierať pozornosť všetkých subjektov, ktoré naň mysleli.

Všetko nasvedčuje tomu, že Sousedík prichádza s novou kategóriou entít, ktoré nezapadajú ani do jednej zo známych *základných* kategórií objektov. O to naliehavejšie tu vystupuje do popredia otázka bližšieho určenia povahy týchto objektov. Skutočnosť, že Sousedíkove intencionálne objekty nie sú ani mentálne, ani fyzické, ani ideálne (abstraktné), spochybňuje aj ich existenciu. Pokúsím sa to zdôvodniť analýzou okolností, za ktorých tieto objekty podľa Sousedíka vznikajú, existujú a zanikajú a sémantickou analýzou deskripcií, ktoré ich opisujú.

A. Už vieme, že intencionálny objekt existuje vtt naň myslí aspoň jeden človek. Všimnime si situáciu, v ktorej taký objekt O vzniká, resp. vstupuje do sféry existujúcich predmetov. To znamená, že istý subjekt S je v určitom časovom intervale T prvý a jediný človek, ktorý myslí na O. Podľa Sousedíka intencionálne individuuum môžeme vytvoriť takto: Najprv skonštruujeme individuovú deskripciu, v ktorej z pre-

³ Ak sa niektorým abstraktným objektom kontingentná existencia pripisuje, tak iba v prenesenom zmysle. Napr. o intenzii F priradujúcej svetamihom individuá môžeme povedať, že F existuje v určitom svetamihu kontingentne vtt F má v tom svetamihu nejakú hodnotu a existuje svetamih, v ktorom má inú hodnotu alebo nie je v ňom definovaná. Pozri Cmorej (2011, 91–92).

dikátov známych vlastností (a vzťahov) vytvoríme zložený predikát F a potom fingujeme (v duchu vymyslíme) individuum, „o němž lze pravdivě vypovídat F ... Toto fingované individuum je tedy denotátem individuové deskripce „to jediné x takové, že $F(x)$ ““. Tomuto individuu můžeme dať aj vlastné meno. Intencionálne individua sú podľa Sousedíka tým, „co je významem odpovídajících deskripcí „deskribováno“ (= denotováno), jsou to tedy entity od významu výrazu (a samozřejmě i od výrazu samého) odlišné.“ Nie je jasné, či individuum vzniká už mentálnou konštrukciou jeho deskripcie (t. j. myšlienkového korelátu tohto jazykového výrazu) alebo až po konštatovaní, že daná deskripcia denotuje jediný objekt, ktorý má vlastnosť F (skonštruovaných z vlastností, na ktoré sa vzťahujú predikáty vyskytujúce sa v deskripcii). Povedzme, že v tomto štádiu diskusie to nie je dôležité. Môj problém spočíva v tom, že v tomto akte nachádzam iba isté mentálne pochody, prebiehajúce v mysli S , ktoré sú bezprostredne prístupné iba jemu, a za hranicami obmedzenej sféry jeho mysle nevidím nič, čo by mohlo byť intencionálnym objektom v Sousedíkovom zmysle. Obávam sa, že taký objekt nevznikne ani vtedy, keď S si deskripciu zaznamená na papier alebo ju v osamení nahlas vysloví. K mentálnym pochodom pribudnú iba fyzické predmety (záznam deskripcie na papieri alebo zvukové vlny), ktoré Sousedík za intencionálne objekty nepokladá. Za týchto okolností nikto – okrem S (?) – nezaregistruje vznik nového intencionálneho objektu. Akt myslenia na intencionálny objekt (napr. na Hamleta, Sherlocka Holmesa a pod.) svedčí len o existencii tohto aktu a jeho *mentálneho* objektu. Neudeľuje status existencie ničomu mimo našej mysle. A nezáleží na tom, či je to akt jedného človeka alebo akty viacerých osôb náhodou zameraných na ten istý intencionálny objekt, pričom ani jedna z nich nevie, na čo myslia ostatné osoby.

Treba ešte dodať, že S si nemôže byť istý, či intencionálny objekt, ktorý vytvoril, neexistoval už niekedy v minulosti, a to dokonca ani vtedy, keď existuje zabudnutý alebo subjektu S neznámy písomný záznam s opisom tohto objektu. S nemusí vedieť ani to, že v tom istom čase konštruuje ten istý objekt niekto iný. Nemáme teda istotu, či intencionálny objekt tvoríme alebo nevedomky reprodukuje. Nevie to Sousedíkov Antonín a nevedel to ani Shakespeare. Keď začíname myslieť na intencionálny objekt O , vôbec nemusíme vedieť, či už existuje, lebo naň práve myslí niekto iný, a keď prestávame myslieť na O , zvyčajne nevieme, či prestáva existovať aj O , pretože nevieme, či práve teraz nie je a nebude predmetom intencionálnych aktov iných

osôb. To znamená, že s výnimkou niekoľkých prípadov nie sme schopní zaregistrovať ani vznik, ani zánik Sousedíkových intencionálnych predmetov, čo tiež vrhá tieň pochybností na jeho tézu o ich existencii. Iba o našich mentálnych aktoch a ich mentálnych objektoch môžeme s istotou konštatovať, že existujú. Naše predstavy o univerze *všetkých* intencionálnych indivíduí *existujúcich* v určitom čase sú a vždy budú nanajvýš neurčité a subjektívne.

Hoci Sousedíkov intencionálny predmet nie je mentálny, „v každom intencionálnom akte musí byť niečo, díky čemu tento akt smereje práve k ‚svému‘ objektu“ (Sousedík 2012, 3. časť). Nie je však jasné, *čo to je* a ako to môže zabezpečiť existenciu intencionálneho predmetu, ktorý pred príslušným aktom neexistoval. Pritom je to veľmi dôležité, lebo od tejto zložky aktu závisí identita objektu, ktorý subjekt „vytvorí“. Mali by sme tiež vedieť, čím sa intencionálny predmet líši od svojho korelátu v mysli ľudí, ktorí naň myslia. V tomto kontexte sa pred nami znovu vynára už niekoľkokrát položená *fundamentálna otázka* týkajúca sa povahy Sousedíkových intencionálnych predmetov.

Podľa Sousedíka intencionálne indivíduá

neexistujú, ale môžu existovať, kedyž je aktuálne sice nikdo nemyslí, uchováva-li je nicméně v paměti anebo – což je asi důležitější – jsou-li fixována nějakou soustavou symbolů, jež umožňují tomu, kdo význam oněch symbolů zná, ony předměty „evokovat“ (= učinit intencionálně existujícími). (Sousedík (2011a, 526)

Navyše tvrdí, že ten istý intencionálny predmet môže existovať v pamäti viacerých subjektov. Keby sme „existovať v pamäti“ vzali doslova, museli by sme intencionálny predmet stotožniť s mentálnou alebo neurofyziologickou entitou (sieťou neurónov určitej štruktúry), čo Sousedíkova koncepcia nepripúšťa, lebo jeho intencionálne objekty nie sú mentálne ani fyzické predmety. Taká entita nemôže existovať v pamäti viacerých subjektov. Možno to však interpretovať tak, že tu je reč o potenciálnej existencii intencionálneho objektu v mentálnej alebo fyzickej podobe u viacerých subjektov, čo mal zrejme na mysli aj Sousedík. To znamená, že intencionálny objekt síce ešte neexistuje, ale v našej pamäti existuje istý mentálny alebo neurofyziologický (teda fyzický) záznam, ktorý nie je a vzhľadom na svoju povahu ani nemôže byť intencionálnym objektom, ale za vhodných okolností ho človek môže „učiniť intencionálne“ existujúcim. Pravda, ak práve ne-

existuje ako predmet aktu inej osoby.⁴ Predpokladám, že fyzický charakter majú aj jazykové opisy, ktoré subjektu umožňujú intencionálny predmet evokovať pri čítaní jeho opisu (ich ideálne vzory Sousedík asi neuznáva).

Myslím, že ani priebeh vybavovania si spomienky na nejaký objekt, ani jeho evokácia pri čítaní jeho opisu nepotvrdzujú Sousedíkovu hypotézu o vzniku a existencii intencionálneho *intersubjektívne dostupného* predmetu, ktorý nemá ani mentálnu, ani fyzickú povahu. Vidím tu len mentálny či neurofyzologický útvar a napísaný alebo vytlačený opis objektu, ale nič, čo by presahovalo sféru mentálneho a fyzického. To podstatné sa odohráva v mysli subjektu. Veľmi dôležitú rolu v procese vybavovania si intencionálneho objektu a jeho evokácie pri čítaní má *význam* deskripcie, ktorá objekt opisuje, ale to nie je entita, ktorá by vznikala počas intencionálneho aktu. Existuje totiž už pred ním a podmieňuje jeho obsah i zameranosť. Existenciu Sousedíkových intencionálnych objektov spochybňuje aj skutočnosť, že hoci sú to kontingentné predmety, žiadny výrok tvaru „O existuje“ o nejestvujúcom intencionálnom indivíduu O nemožno empiricky falzifikovať, pretože v priebehu overovania výroku sa O stáva predmetom našich aktov a vzhľadom na to podľa Sousedíka existuje. Na druhej strane pravdivý výrok „O existuje“ netreba verifikovať, lebo vopred vieme, že O bude počas overovania existovať (pozri Cmorej 2011b, 535-536).

B. V 6. časti Sousedík (2012) ponúka charakteristiku intencionálnych indivíduí, ktorá je azda najkonkrétnejšou, hoci len čiastočnou odpoveďou na otázku o povahe jeho intencionálnych objektov. Týka sa totiž iba intencionálnych indivíduí, čo nemožno Sousedíkovi zazlievať, pretože v tejto fáze diskusie ide najmä o *indivíduá*, ktorým možno zmysluplne pripísať kontingentnú vlastnosť existencie. Za indivíduá s touto vlastnosťou Sousedík pokladá indivíduá existujúce iba vtedy, keď na ne niekto myslí. Táto charakteristika nie je šitá na mieru, pretože vlastnosť existovať práve vtedy, keď na ne niekto myslí, majú podľa Sousedíka nielen intencionálne *indivíduá*, ale aj vlastnosti a vzťahy (všeobecnejšie, „ne-indivídua“), ktoré sú tiež intencionálnymi súcami s kontingentnou existenciou.⁵ Tejto výhrade odoláva vymedzenie, pod-

⁴ Teda ak daný intencionálny objekt už existuje, akty ďalších osôb už k jeho existencii nič nepridávajú a môžu sa zamerať na objekt, ktorý už existuje. Žiaľ, o jeho existencii nemusia nič vedieť, takže každá z týchto osôb musí intencionálny objekt „evokovať“ akoby neexistoval. .

⁵ Vyplýva to z jeho téz I a III. Pozri Sousedík (2011, 243).

Ľa ktorého intencionálne indivíduum je denotát *individuovej* deskripcie, entita, ktorú význam deskripcie opisuje, odlišná od jej významu i samého výrazu, teda deskripcie. Pravda, toto vymedzenie sa opiera o isté predpoklady, ktoré možno spochybníť, ale od toho budem abstrahovať. Horšie je, že ho ťažia dva vážne problémy, ktoré vo svojich dôsledkoch vyvracajú Sousedíkovo presvedčenie, že také indivíduá existujú.

Prvý problém súvisí s povahou vlastností pripisovaných Sousedíkovým intencionálnym indivíduám v ich deskripciách. Spravidla ide o vlastnosti, ktoré sa pripisujú ľuďom, zvieratám, predmetom ich každodenného života a prostredia, v ktorom žijú a pod. Také vlastnosti má Hamlet i Ferda mravec. Sú to napospol vlastnosti fyzických, v niektorých prípadoch mentálnych entít, ktoré Sousedíkove indivíduá nemajú a vlastne ani *nemôžu mať*, pretože tieto indivíduá nie sú ani fyzické, ani mentálne predmety. Deskripcie, ktoré intencionálnym predmetom také vlastnosti pripisujú, buď nemajú denotát, alebo nie sú z logického syntakticko-sémantického hľadiska korektne utvorené (ako napr. „jediné číslo, ktoré je zelené a je staršie ako najmenšie číslo, ktoré je guľaté“) a v tomto prípade sú tiež bez denotátu.

Druhý problém má na svedomí II. zo Sousedíkových téz, podľa ktorej intencionálny objekt má „pouze ty atributy, ktoré mu prisoudíme a žiadne ďalšie“ (Sousedík 2011, 243). Keď do deskripcie vložíme podmienku, že opisované indivíduum má iba tie vlastnosti, ktoré sa mu v deskripcii explicitne pripisujú, dostaneme deskripciu, ktorá vedie k sporu. Predpokladám, že množstvo explicitne pripisovaných vlastností je konečné. Nech $(\exists x)F(x)$ je deskripcia, v ktorej $F(x)$ je jednoduchá alebo zložená výroková forma vyjadrujúca podmienku jedinečnosti, podľa ktorej indivíduum I je referent deskripcie $(\exists x)F(x)$ práve vtedy, keď I je jediný objekt spĺňajúci formu $F(x)$. Nech $F(x)$ je konjunkcia „ $P_1(x)$ a $P_2(x)$ a... a $P_n(x)$ “ obsahujúca predikáty P_1, P_2, \dots, P_n , ktoré označujú vlastnosti *explicitne* pripisované indivíduu. Hoci je notoricky známe, že $(\exists x)F(x)$ denotuje jediné indivíduum, ktoré má vlastnosti P_1, P_2, \dots, P_n , neraz sa zabúda na druhú samozrejmosť, že toto indivíduum musí mať aj vlastnosti, ktoré *vyplývajú* z konjunkcie „ $P_1(x)$ a $P_2(x)$ a... a $P_n(x)$ “⁶. Keď mu niektorú z vlastností *vyplývajúcich* z $F(x)$ uprieme, dostaneme sa do sporu. Nech Q nepatrí medzi vlastnosti, ktoré pri-

⁶ Napríklad, ak I je Sousedíkova čierna mačka, tak I má okrem vlastností byť mačka, byť čierna a patriť Sousedíkovi aj vlastnosti ako byť stavovcom, byť cicavcom, byť domácim zvieratkom, nebyť biela (ani sivá, červená, strakatá... a pod.). Takých vlastností môže byť nekonečne veľa.

pisujeme referentu deskripcie $(\exists x)F(x)$ a nech platí, že z $F(x)$ vyplýva $Q(x)$. Z toho je zrejmé, že individuum, ktoré spĺňa podmienku $F(x)$, musí mať aj vlastnosť Q . Predpokladajme, že I je referent deskripcie $(\exists x)F(x)$, čiže je pravda, že platí $F(I)$ ako aj z toho vyplývajúce $Q(I)$. Sousedíkov intencionálny objekt má iba explicitne pripísané vlastnosti P_1, P_2, \dots, P_n , a keďže Q medzi ne nepatrí, môžeme o ňom povedať, že nemá vlastnosť Q , takže nie je pravda, že $Q(I)$. Vzhľadom na to, že z $F(I)$ vyplýva $Q(I)$ a že nie je pravda, že $Q(I)$, sa dostávame k záveru, že neplatí ani $F(I)$. To znamená, že I nemá prinajmenej jednu z pripisovaných vlastností P_i , a to je vlastnosť, ktorú mu pripisujeme aj upierame. Jednoduchšie, F môžeme pokladať za vlastnosť konštruovateľnú pomocou vlastností P_1, P_2, \dots, P_n , ktorá prislúcha I vtt I má každú z vlastností P_1, P_2, \dots, P_n . Potom z $F(x)$ vyplýva $Q(x)$. No keďže nie je pravda, že $Q(I)$, tak neplatí ani $F(I)$. Keď $(\exists x)F(x)$ rozšírime na deskripciu $(\exists x)(F(x) \wedge Zk)$, v ktorej Zk ⁷ je podmienka, že každá vlastnosť individua x je vlastnosťou vyplývajúcou z F , získame deskripciu, ktorej časť $(F(x) \wedge Zk)$ vedie k sporu. To znamená, že deskripcie spĺňajúce Sousedíkovu tézu II nemajú denotát.

3 Odlietajúce drozdy a význam vety Nd

V poslednej časti svojho článku sa Sousedík (2012, 9. časť) vrátil k problému, o čom sa hovorí vo vete „Niektoré drozdy sedia **teraz** na konári stromu pred Sousedíkovým oknom“ (Nd_{teraz}). Nadálej obhajuje názor, že v Nd_{teraz} je reč o *konkrétnych* drozdoch, ktoré spadajú pod pojem *sediať na konári stromu pred Sousedíkovým oknom* (Sk). Oproti pôvodnej formulácii problému tentoraz osobitne zdôraznil časový aspekt, o ktorom sme diskutovali aj minule, a problém zúžil na *pravdivú* vetu Nd_{teraz} . Nie je jasné, či týmto zúžením chcel naznačiť, že pravdivá veta Nd_{teraz} hovorí niečo iné než nepravdivá veta, alebo sledoval iný cieľ (napr. zjednodušenie úvahy). Pre každý prípad poznamenávam, že názor, podľa ktorého nám *tá istá* pravdivá veta hovorí niečo iné ako nepravdivá veta musím pre neprijateľné dôsledky, ktoré z neho vyplývajú, jednoznačne odmietnuť.⁸

⁷ Zk je vlastne akási záklopka, ktorá zužuje množinu možných vlastností referenta deskripcie. Možno ju uplatniť napr. v konštrukciách rôznych kontradiktorkých pojmov holého individua.

⁸ V tejto súvislosti by nebolo od veci zamyslieť sa aj nad tým, o čom sa hovorí vo vete Nd_{teraz} , keď vlastnosť Sk nemá ani jeden drozd.

V obhajobe svojho stanoviska, že vo vete Nd_{teraz} sa hovorí o tých drozdoch, ktoré majú *teraz* (v čase tvrdenia Nd_{teraz}) vlastnosť Sk , konštatuje, že význam vety Nd_{teraz} „1. *implicitně* prozrazuje, kteří konkrétní drozdové *nyní* spadají pod pojem Sk , a že je 2. možné říci, že jsou to právě tito konkrétní drozdové, o nichž se v této větě mluví.“ Zdůvodňuje to tím, že „nám význam věty Nd prozrazuje, jak tuto větu verifikovat, a tudíž nám *implicitně* i prozrazuje, kteří drozdové *nyní* na větví sedí, resp. kolik jich je.“ Žiaľ, s tým nemôžem súhlasiť. Keby nám význam Nd_{teraz} *implicitne* prezrádzať, ktoré drozdy majú vlastnosť Sk , musel by nám v každom z 2^{10} prípadov prezrádzať niečo iné. Je to však naozaj tak? Predpokladajme, že v čase t_1 sedí na strome všetkých 10 drozdov a že v intervaloch oddelených od seba piatimi minútami zo stromu po jednom poodlietajú všetky drozdy. Nech t_2 je okamih, v ktorom už na strome nie je ani jeden drozd. Prezradí nám význam vety Nd_{teraz} „kteří konkrétní drozdové“ sedia v tej ktorej chvíli na strome? Prezradí nám zmeny, ktoré nastávajú v počte drozdov zostávajúcich na strome? A zaregistruje význam vety Nd_{teraz} zmenu jej pravdivostnej hodnoty, keď zo stromu odletí posledný drozd? O jednoznačnej odpovedi „Nie“ na tieto otázky sa možno presvedčiť veľmi ľahko. Stačí, keď sa v intervale $t_1 - t_2$ nebudeme pozeráť na strom pred Sousedíkovým oknom (či už u Sousedíka, niekde v Brne alebo v Bratislave) a budeme skúmať, čo sa v tomto intervale deje s významom vety Nd_{teraz} .

Z toho, že v každom okamihu medzi t_1 až t_2 je na strome *určitý* konkrétny krdel' drozdov (vrátane „prázdneho“ krdľa) ešte nevyplýva, že význam vety Nd_{teraz} poukazuje na tento súbor. V tejto vete niet jedinej významovej zložky, ktorá by ho identifikovala. Neurčuje ho ani návod na verifikáciu vety Nd_{teraz} naznačený jej významom. Aby sme zistili, ktoré drozdy majú vlastnosť Sk , musíme návod na verifikáciu *vykonať*. Keby bol Sousedíkov názor, že vo vete Nd_{teraz} sa hovorí o konkrétnych drozdoch, správny, nijakú verifikáciu by sme robiť nemuseli. Myslím, že veta nám *implicitne* prezrádza iba to, čo z nej vyplýva (vrátane vety Nd_{teraz}). Vieme však, že z výroku Nd_{teraz} nevyplýva ani jeden z výrokov tvaru $Sk(d_i)$ prezrádzajúcich, ktoré drozdy sú na Sousedíkovom strome.

Sousedík nesúhlasí s tvrdením, že „veta Nd_{teraz} (formulovaná v prirodzenom jazyku!) je *nyní* pravdivá bez ohľadu, kteří drozdi sedí na stromě“ a dodáva, že táto veta „je *nyní* ve skutečnosti pravdivá díky určitému souboru kosů, kteří tam de facto sedí (nazvěme jej ‚A‘)“. Samozrejme, v danej chvíli môže na strome sedieť iba určitý súbor drozdov, ale to neznamená, že veta Nd_{teraz} nám prezrádza, ktorý sú-

bor drozdov to je. Ako vieme, veta Nd_{teraz} môže byť teraz pravdivá vtt niektoré drozdy z daného univerza majú vlastnosť Sk. To znamená, že tá istá veta je „pravdivá bez ohľadu, ktorí drozdi sedí na stromě“. V tej istej chvíli by vlastnosť Sk predsa mohli mať drozdy iného súboru. To neznamená, že táto veta je teraz „zároveň pravdivá díky nějakému odlišnému souboru drozdů (non A)“. Táto veta totiž žiadny neprázdny súbor drozdov nevyčleňuje ani nevyklučuje, takže nebezpečenstvo sporu „díky určitému souboru kosů, kteří tam de facto sedí“ tu vôbec nehrozí. Sousedík sa domnieva, že ak vlastnosť Sk majú teraz drozdy určitej množiny A, tak nie je možné, aby ju v tom istom okamihu mohli mať drozdy nejakej inej množiny, s čím nemožno súhlasiť. Prečo by neprichádzala do úvahy ako možná situácia (možný svet), v ktorej by v tom istom okamihu vlastnosť Sk mali drozdy súboru B odlišného od A? Pred touto možnosťou stojíme pri každom použití vety Nd_{teraz} , takže aj keby bola – ako sa domnieva Sousedík⁹ – vzhľadom na výraz „teraz“ nekonečne mnohoznačná, v každom okamihu okrem určitého „souboru kosů, kteří tam de facto sedí“ prichádzajú do úvahy okrem A ako možné aj iné súbory. Až verifikáciou vety Nd_{teraz} zistíme, ktorý zo všetkých možných súborov je ten pravý. Do sporu by sme sa zamotali, keby význam vety vyčleňoval súbor A a my by sme z nejakého dôvodu tvrdili, že vlastnosť Sk majú teraz drozdy iného súboru B.

Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
Slovenská republika
filoorgf@savba.sk

Literatúra

- CMOREJ, P. (2011): K pojmom existencie a ich rádu. *Organon F* 18, č. 1, 84-95.
CMOREJ, P. (2011a): K Sousedíkovým tézám o intencionálnych entitách. *Organon F* 18, č. 2, 245-252.

⁹ V článku Sousedík (2012) píše: „Větu Nd nemohu... použít v témže smyslu ve dvou různých časech, v přítomném t_1 a budoucím t_2 , protože přítomný čas slovesa v ní užitého (resp. indexové „nyní“) pozmění vlivem času uplynulšího mezi t_1 a t_2 její význam“. To znamená, že podľa Sousedíka táto veta (a nielen ona) je nekonečne mnohoznačná. Tento názor pokladám za diskutabilný, ale to je námet na inú tému, ktorej sa tu môžeme vyhnúť vzhľadom na argumentáciu uvedenú v poslednom odseku tohto článku.

CMOREJ, P. (2011b): Mentálnosť a intersubjektívna dostupnosť intencionálnych entít. *Organon F* 18, č. 4, 531-539.

CMOREJ, P. (2011c): O jednej vete a o tom, o čom hovorí. *Organon F* 18, č. 4, 540-543.

SOUSEDÍK, S. (2011): K příspěvku prof. Cmoreje. *Organon F* 18, č. 2, 239-244.

SOUSEDÍK, S. (2011a): K ontologii intencionálních jsoucen. *Organon F* 18, č. 4, 524-530.

SOUSEDÍK, S. (2012): Platónské a aristotelské pojetí intencionálních jsoucen. *Organon F* 19, č. 1, 81-92.

ERRÁTA

V stati Cmorej, P. (2011): O jednej vete a o tom, o čom hovorí. *Organon F* 18, č. 4, 540 – 543 na s. 541₁ (nad poznámkou): namiesto slova „či“ má byť „čo“.